

Tools - thema 2

Het zien van educatieve behoeften

HOOFDSTUK 6 TOOL 1

VO

Beschrijven en interpreteren van gedrag in het vo

<i>Wat zeg jij of zegt je collega?</i>	Waargenomen gedrag <i>Wat zegt / doet de leerling en hoe?</i> Tip: als je het zou moeten ondertitelen, wat zou je dan opschrijven?	Verder kijken <i>Wanneer laat de leerling dit gedrag precies zien? Wat wil dit zeggen? Waar zitten onze eigen aannames?</i>
De leerling straalt in alles desinteresse uit.	De leerling leunt tijdens de instructie achterover op de stoel en kijkt naar het plafond. Zit tijdens het zelfstandig werken wel goed op de stoel en buigt zich naar groepsgenoten.	➔ Tijdens de instructie ➔ Desinteresse
De leerling zegt alleen iets als er wat wordt gevraagd en geeft dan korte en verveelde antwoorden.	De leerling geeft korte antwoorden als wordt gevraagd de instructie te herhalen. De toon is langzamer en lager dan normaal. Tijdens het zelfstandig werken praat de leerling op zachte en kalme toon met het eigen groepje.	➔ Tijdens de instructie ➔ Verveeld, kort, niet betrokken
De leerling is brutaal en denkt alles beter te weten.	De leerling reageert op de instructie met een hardere, duidelijke toon. De leerling brengt een punt in dat op dit moment niet relevant is voor de klas.	➔ Tijdens de instructie ➔ Brutaal, denkt beter te weten ➔ Het punt dat de leerling maakt klopt, maar is nu nog niet relevant

HOOFDSTUK 6 TOOL 2

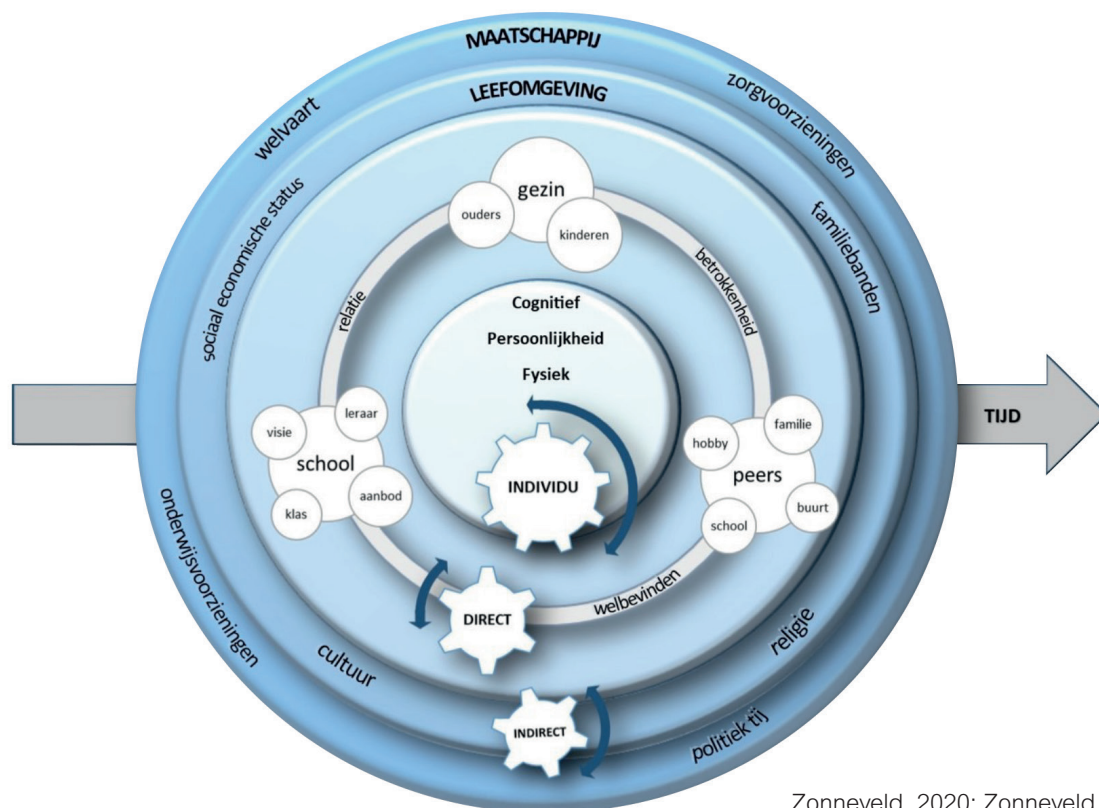
VO

Don't mess, pre-assess! In beeld brengen van de zone van de naaste ontwikkeling door middel van pre-assessment in het vo

Pre-assessment is een belangrijke tool om de zone van de actuele ontwikkeling – en daarmee ook de zone van de naaste ontwikkeling – in beeld te brengen (Roberts & Inman, 2015). Je kunt pre-assessment op verschillende manieren inzetten, bijvoorbeeld om al aanwezige kennis of strategieën zichtbaar te maken. Door dit voorafgaand aan de les duidelijk te hebben kun je beter aansluiten op de zone van de naaste ontwikkeling van de leerlingen. Aandachtspunt daarbij is dat de zone van de actuele ontwikkeling al verder kan liggen dan je zou verwachten gezien de leeftijd of klas; goede pre-assessment brengt ook een grote voorsprong in beeld. Een manier om dat te doen is gebruikmaken van een startticket. In de animatie die je kunt vinden in de online Kennisbank bij het thema 'Zien' geven we vier voorbeelden van een startticket.

Vertaling naar educatieve behoeften: de (f)actoren in beeld brengen met het (mis)matchmodel

Het (mis)matchmodel is een tool om de factoren en actoren – en de interactie daartussen – in beeld te brengen in gesprek met de leraar, de ouders én de leerling. Daarbij zijn er accenten aangebracht die voor leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid mogelijk extra risico met zich meebrengen. Door op deze wijze zowel kind als context als tijd in beeld te brengen, vanuit verschillende perspectieven, ontstaat inzicht in de momenten dat er een optimale match is – en wat dat vraagt op het moment dat die match er niet is. De factor tijd speelt daarin dus ook een rol. Ook wordt duidelijk voor de betrokkenen waar hun cirkel van invloed ligt.

Zonneveld, 2020; Zonneveld, 2022

Onderzoekend leren: denken zichtbaar maken

Het denken van kinderen zichtbaar maken en actief denken promoten, kun je vormgeven door verschillende soorten vragen en denkroutines in te bouwen. Op die manier stimuleer je actief het denkproces en creëer je hoge verwachtingen. Je luistert naar de leerlingen en alle inbreng is waardevol.

Tip: Bekijk de video over onderzoekend leren in de Kennisbank:
<https://kenniscentrumhb.nl/kennis/het-jonge-kind-onderzoekend-leren/>

Het wie-doet-wat-overzicht¹

Om te zorgen dat de educatieve partners een helder overzicht hebben van wie wat doet en waar hun invloed in de samenwerking wellicht ook grenzen kent, helpt het om een eenvoudige tabel te maken. In het bedrijfsleven wordt veelal gebruikgemaakt van een zogenoemde RACI-matrix (Responsible, Accountable, Consulted, Informed) – in het Nederlands wordt er soms verwezen naar de vertaling VERI-matrix (Verantwoordelijk, Eindverantwoordelijk, Raadplegen, Informeren): nl.wikipedia.org/wiki/RACI-model).

Voor dit hoofdstuk maken we gebruik van de vier vormen van betrokkenheid die Beek et al. (2007) onderscheiden. Daar hebben we vanuit de RACI-matrix de kolommen 'Geïnformeerd' en 'Eindverantwoordelijk' aan toegevoegd. Onderstaand hebben we een eenvoudig voorbeeld ingevuld in de matrix om een idee te geven hoe de tabel concreet kan worden gebruikt.

Let op: dit is een fictief voorbeeld. Voor elke school en elke casus kan dit dus weer anders worden ingevuld.

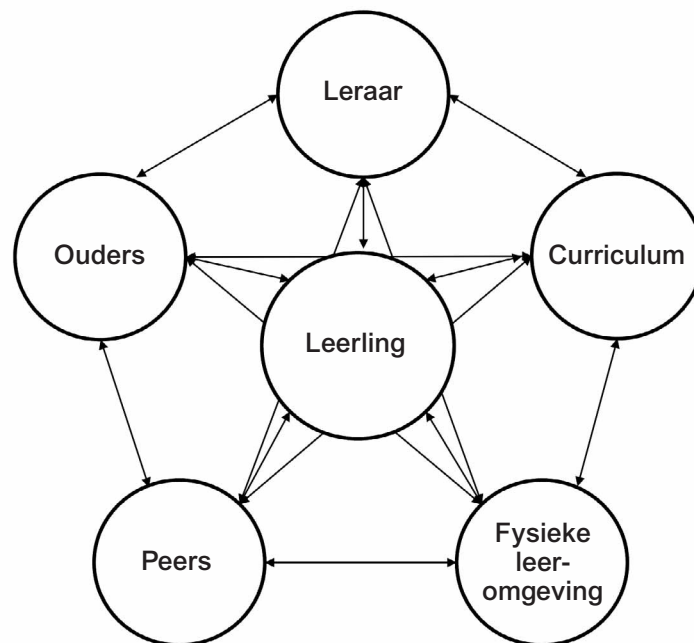
Rachid (14 jaar, 3 vwo) heeft zowel thuis als op school herhaalde malen aangegeven dat hij zich niet uitgedaagd voelt op school. Overleg met de verschillende partners heeft geleid tot een plan met concrete aanpassingen in de leerstof. Afspraken wie wat doet en wie waarbij betrokken is, zijn in de matrix vastgelegd.

¹ Bron: Van Gerven, E. (2014). Lesmateriaal opleiding Specialist Begaafdheid. Slim Educatief.

Wie doet wat?	Wie leven mee?	Wie denken mee?	Wie werken mee?	Wie beslissen mee?	Wie worden geïnformeerd?	Wie is eindverantwoordelijk?
Leraar	Waardeoordeel over leerstof	Selectie eerstvolgende leerdoel	Voorstel selectie bijpassende leerstof	Selectie leerstof, Toetsvorm		Selectie eerstvolgende leerdoel. Selectie leerstof Toetsvorm
Leerling	Waardeoordeel over leerstof	Selectie eerstvolgende leerdoel	Voorstel selectie bijpassende leerstof	Selectie leerstof	Toetsvorm	
Ouders	Waardeoordeel over leerstof				Selectie eerstvolgende leerdoel. Selectie leerstof Toetsvorm	
Mentor / Specialist (hoog)-begaafdheid	Waardeoordeel over leerstof	Selectie eerstvolgende leerdoel			Selectie eerstvolgende leerdoel. Selectie leerstof Toetsvorm	Tijdige informatievoorziening aan alle partijen

Kijken vanuit alle perspectieven: de ecologie van de leerling

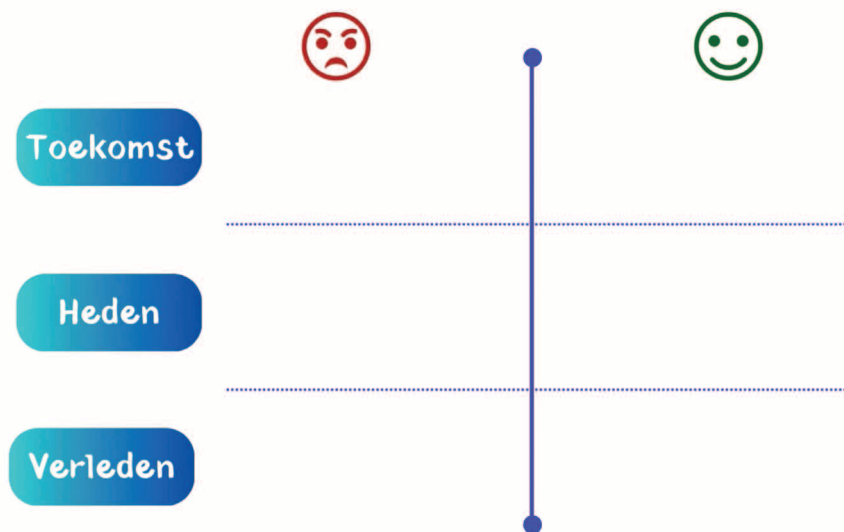
Onderstaand model¹ geeft de (beknopte) ecologie van de leerling weer. Daarin wordt zichtbaar hoe de verschillende actoren (leraar, leerling, ouders, peers) en factoren (leerstof en fysieke leeromgeving) invloed hebben op elkaar en op de leerling. In gesprek met ouders en leerling helpt het om steeds vanuit dit model je vragen te formuleren. Loop consequent langs alle onderdelen van het model en sla in eerste instantie geen (f)actor over totdat duidelijk is of deze (f)actor inderdaad geen rol speelt om samen tot een goed begeleidingsplan te kunnen komen.

¹ Dit model is een bewerking van het model dat is gepubliceerd in Van Gerven, E. (2015). *Knapzak praktijkgidsen: De cirkel van zorg voor de intern begeleider*. Leuker.nu.

Assenstelsel oplossingsgerichte gespreksvoering

Educatief partnerschap is gebaat bij een oplossingsgerichte benadering waarbij alle partijen een positieve grondhouding hebben. Maar in situaties waarin het niet goed gaat met een leerling op school is dat soms gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het kan je helpen om een gesprek voor te bereiden met behulp van het bovenstaande assenstelsel. Het uitgangspunt is dat een probleem er nooit de hele dag is. Wees tevreden met minieme succesmomenten, want tijdens die momenten is iedereen al zo competent dat succes voor het grijpen ligt.

Bron: Van Gerven, E. (2014). Lesmateriaal opleiding Specialist Begaafdheid. Slim Educatief.

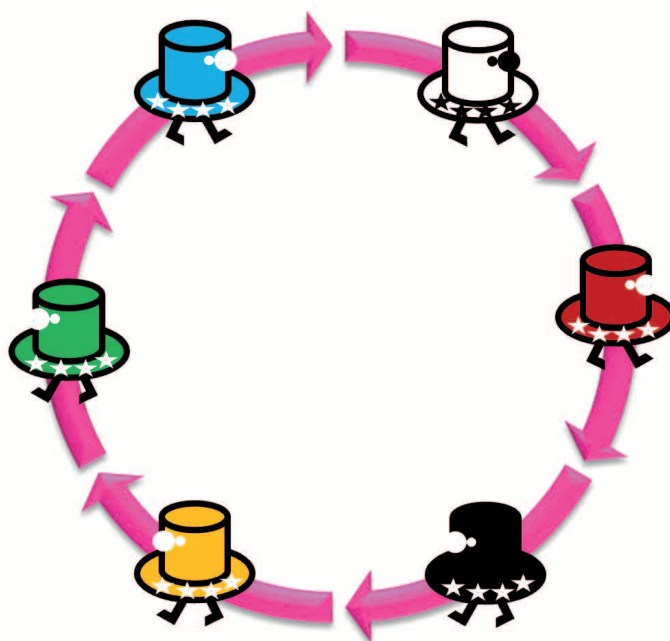

Bekijk de
animatie
Assenstelsel oplossingsgerichte
gespreksvoering
in de online Kennisbank.

Denkhoeden van De Bono

Samen tot een oplossing komen is niet altijd gemakkelijk. In de praktijk kunnen verschillende partijen ook echt verschillende perspectieven hebben op het probleem, de oorzaak en de oplossing. Door het gesprek voor te bereiden met behulp van de Denkhoeden van De Bono geef je ruimte aan alle partijen om vanuit die verschillende perspectieven het gesprek aan te gaan. De denkhoeden van De Bono helpen je bovendien om in het educatief partnerschap kenmerken van (hoog)begaafdheid bij de leerling te erkennen en te gebruiken. Ze vergen een sterk analytisch vermogen, het kunnen bedenken van creatieve oplossingen voor complexe problemen en het kritisch kunnen wegen van informatie.

Bron afbeelding: Van Gerven, E. (2013). *Knapzak praktijkgidsen. Begaafde onderpresteerders*. Leuker.nu

Bekijk de
animatie
Denkhoeden van De Bono
in de online Kennisbank.

De Perspectiefcirkel Onderwijs & Zorg

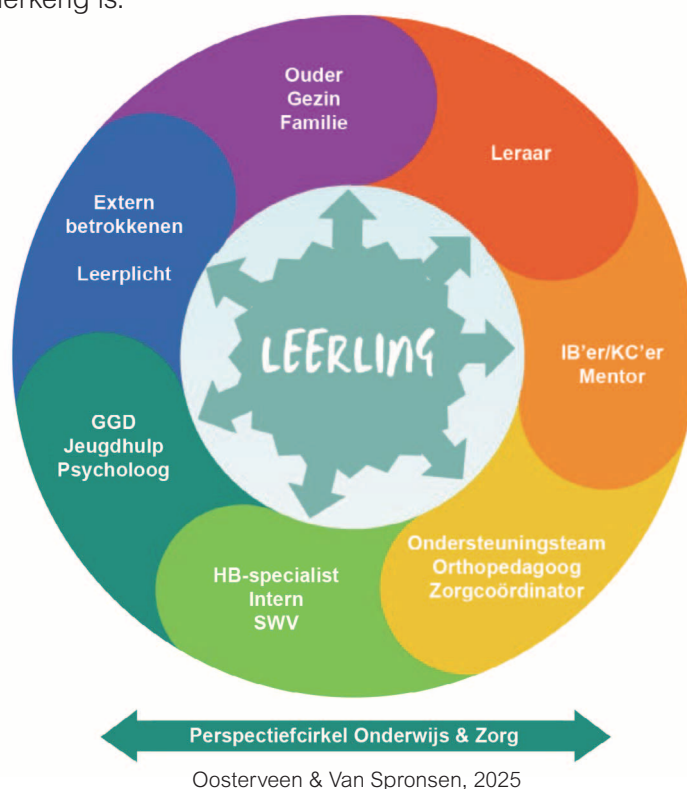
De aangepaste Perspectiefcirkel Onderwijs & Zorg is geïnspireerd op het model van Van den Otter (2023) en vormgegeven op basis van actuele rollen binnen het onderwijs en het zorgnetwerk rondom de leerling. Het model benadrukt de noodzaak van integrale afstemming, waarbij de leerling altijd het centrale vertrekpunt vormt.

In het hart van de cirkel staat de leerling: het individu met unieke educatieve en ondersteuningsbehoeften. Daaromheen zijn acht segmenten gepositioneerd die elk een belangrijke groep vertegenwoordigen in het netwerk rond de leerling:

- **Ouder, gezin en familie** – de eerste leefomgeving en cruciale samenwerkingspartner.
- **Leraar** – de spil in het dagelijkse onderwijs en signalering.
- **Ib'er, kc'er en mentor** – schakels binnen de schoolorganisatie voor begeleiding en zorg.
- **Orthopedagoog en zorgcoördinator** – brugfiguren tussen onderwijs en specialistische ondersteuning binnen een ondersteuningsteam van een school/bestuur.
- **HB-specialist (intern | SWV)** – met expertise voor leerlingen met een (zeer) hoog leerpotentieel.
- **GGD, jeugdhulp en psycholoog** – externe hulpverlening voor lichamelijk, sociaal-emotioneel en psychisch welzijn.
- **Extern betrokkenen en leerplicht** – andere externe hulpverlening / formele schakels met wettelijke en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

De pijlen in het model symboliseren richting en invloed: alle betrokkenen dragen bij aan het vergroten van het ontwikkelperspectief. Tegelijkertijd maakt de cirkelvorm duidelijk dat samenwerking niet lineair, maar cyclisch en wederkerig is.

Voor professionals in het onderwijs, de jeugdhulp en op de lerarenopleiding biedt dit model houvast bij het denken en handelen rondom multi-professionele samenwerking en educatief partnerschap. Het helpt om ieders rol zichtbaar te maken en te zoeken naar gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Met wie kom jij mogelijk aan tafel ...?

Thema / Zorgvraag*	Mogelijke hulpverleners*	Rol / Specialisatie
Lichamelijke gezondheid	Jeugdarts (GGD), huisarts, kinderarts	Medische screening, lichamelijk onderzoek, medische verklaring
Psychisch welbevinden	Kinderpsycholoog, orthopedagoog-generalist, GZ-psycholoog, psychiater	Diagnostiek, behandeling, therapie, indicatie voor jeugdhulp
Gedrag en emotieregulatie	Gedragstherapeut, speltherapeut, dramatherapeut, psychomotorisch therapeut (PMT)	Behandeling van gedragsproblemen en sociaal-emotionele ontwikkeling
Ontwikkelingsproblemen/ neurodiversiteit	Orthopedagoog, autismecoach, ADHD-specialist	Begeleiding, advisering en interventie rond ontwikkelingsstoornissen
Trauma & hechting	Traumatherapeut, EMDR-therapeut, systeemtherapeut	Behandeling bij trauma, gezinsdynamiek en hechtingsproblemen
Systeem & gezin	Gezinscoach, maatschappelijk werker, systeemtherapeut	Werkt met het hele gezin aan patronen, communicatie en steun
Veiligheid & bescherming	Veilig Thuis, wijkteam, jeugdbeschermer	Signalerings- en beschermingsmaatregelen
Schoolondersteuning extern	Ambulant begeleider, gedragsdeskundige SWV	Ondersteuning in onderwijssetting
Begeleiding in thuissituatie	Praktijkondersteuner jeugd (POH), gezinsbegeleider	Ondersteuning in opvoeding en thuissituatie
Verslaving/ middelen gebruik	Jeugdverslavingszorg	Signaleren en behandelen van problematisch gebruik
Preventie & signalering	GGD-jeugdverpleegkundige, wijkteam, schoolmaatschappelijk werker, brugfunctionaris	Vroegsignalering, laagdrempelig contact en verwijzing

* Uiteraard kan er overlap zitten in thema/zorgvragen en mogelijke in te zetten hulpverleners.

Wie-doet-wat-overzicht – Onderwijs & Zorg po/vo

Onderdeel A) Rollenmatrix – Educatief Partnerschap

Betrokkene	Meeleven	Meedenken	Meewerken	Mee- beslissen	Wordt geïnformeerd	Is verant- woordelijk
Leerling						
Ouders / gezin / familie						
Leraar						
Ib'er / kc'er / mentor						
Orthopedagoog / zorgcoördinator						
HB-specialist intern SWV						
GGD / jeugdhulp / psycholoog						
Extern betrokke- nen / leerplicht						
Overige ...						

Onderdeel B) Wie doet wat bij welke hulpvraag?

Betrokkene	Curriculum- aanpassing	Sociaal-emotio- neel functioneren	Gedrags- vragen	School- verzuim	Differentiatie- behoefte	Oudersignalen
Leerling						
Ouders / gezin / familie						
Leraar						
Ib'er / kc'er / mentor						
Orthopedagoog / zorgcoördinator						
HB-specialist intern SWV						
GGD / jeugdhulp / psycholoog						
Extern betrokke- nen / leerplicht						
Overige ...						

Wie-doet-wat-overzicht – Onderwijs & Zorg po/vo

Uitwerking deel B: Rollen & verantwoordelijkheden - Wie doet wat bij welke hulpvraag?

Betrokkene	Curriculum-aanpassing	Sociaal-emotioneel functioneren	Gedragsvragen	Schoolverzuim	Differentiatie-behoefte	Overgang po-vo	Ouder-signalen
Leerling	Denkt mee, ervaringsdeskundige	Levert input, ervaart direct	Bespreek-partner, observatie-bron	Mede-onderwerp gesprek	Geeft voorkeuren aan	Reflecteert en bereidt voor	Koppelt thuis-ervaringen terug
Ouders / gezin / familie	Denkt mee, geeft signalen	Observeert gedrag thuis	Bespreekt zorgen, adviseert	Verantwoordelijk voor meldingen	Geeft achtergrondinfo	Ondersteunt en informeert	Signaleert, informeert school
Leraar	Werkt mee, uitvoerder	Observeert dagelijks, meldt	Stelt aanpak op, schakelt zorg in	Houdt absenties bij, signaleert	Voert uit in klas	Informeert ontvangende school	Bespreekt, reflecteert
Ib'er / kc'er / mentor	Adviseert, stemt af	Overziet hulpstructuur	Regie in overleg	Analyseert, schakelt in	Begeleidt leraar	Coördineert overdracht	Stuurt op actie
Orthopedagoog / zorgcoördinator	Adviseert bij aanpassingen	Diagnosticeert en begeleidt	Biedt interventies	Onderzoekt oorzaken	Onderbouwt beleid	Adviseert overstap po-vo	Verbindt zorg & school
HB-specialist intern SWV	Specialistisch advies	Begeleidt leerling & team	Specifieke expertise HB-gedrag	Bekijkt vanuit HB-perspectief	Biedt tools & begeleiding	Begeleidt keuze-proces	Verheldert interpretatie
GGD / jeugdhulp / psycholoog	Zelden betrokken	Diagnose & therapie	Onderzoek & interventie	Analyse en ondersteuning	Ondersteunt via rapportage	Informeert indien nodig	Ondersteunt thuis-context
Extern betrokkenen / leerplicht	Niet van toepassing	Incidenteel betrokken	Wettelijk of adviserend	Actief bij langdurig verzuim	Geen rol	Bewaakt proces	Afstemming indien nodig

Voorbeeldmatrix - Vignet Liam (9 jaar)

Onderwerp: samenwerking rond gedrag, (hoog)begaafdheid en thuisproblemen

De matrix hieronder is bedoeld als hulpmiddel om de samenwerking tussen onderwijs en zorg rondom Liam te structureren. Het kan dienen als basis voor overleg en het maken van afspraken over de ondersteuning. Voor verdere verdieping of aanpassing aan specifieke contexten kunnen aanvullende tools of methodieken worden ingezet.

Betrokkene	Mee-leven	Mee-denken	Mee-werken	Mee-beslissen	Infor-meren	Verantwoor-delijkheid	Opmerkingen
Leraar groep 6	X	X	X	X	X	Primair	Ziet gedrag in klas, wil afstemmen met ouders en IB.
Intern Begeleider	X	X	X	X	X	Coördinerend	Initiatief voor overleg, schakelt jeugdhulp in.
Ouders	X	X	X		X	Belangrijke partner	Ervaren zich niet gehoord, willen meer afstemming.
Jeugdverpleegkundige GGD	X	X			X	Adviserend	Gesprek gevoerd over situatie thuis.
HB-specialist intern	X	X			X	Ondersteunend	Observatie gedaan, suggesties voor aanpak.
Liam (leerling)	X	X			X	Afhankelijk van context	Toont terugtrekgedrag, signalen serieus nemen.

Legenda en toelichting:

- X betekent betrokkenheid op dat vlak
- 'Verantwoordelijkheid' geeft aan wie regie of leidende rol heeft
- 'Opmerkingen' verduidelijken de context van iemands betrokkenheid

Deze matrix helpt bij het duiden van rollen en de afbakening van verantwoordelijkheden bij complexe situaties.

- **Meeleven:** toont betrokkenheid bij de situatie.
- **Meedenken:** draagt ideeën of perspectieven aan.
- **Meewerken:** werkt actief mee aan de uitvoering van plannen of begeleiding.

- **Meebeslissen:** heeft invloed op de besluitvorming.
- **Informeren:** wordt op de hoogte gehouden van ontwikkelingen.
- **Verantwoordelijk:** draagt eindverantwoordelijkheid voor het thema of de actie.

Toelichting per rol

- **Liam (leerling):** zijn gedrag en gevoelens zijn centrale signalen. Hij wordt betrokken bij gesprekken om zijn perspectief te begrijpen.
- **Ouders / Gezin:** brengen thuisobservaties in en nemen deel aan besluitvorming over ondersteuning.
- **Leraar:** observeert Liam dagelijks en past het onderwijs aan zijn behoeften aan.
- **Intern begeleider (ib'er):** coördineert de ondersteuning en stemt af tussen betrokkenen.
- **HB-specialist:** biedt expertise over (hoog)begaafdheid en adviseert over passende benaderingen.
- **Jeugdverpleegkundige GGD:** beoordeelt sociaal-emotionele aspecten en adviseert over jeugdhulp.
- **Zorgcoördinator / Regievoerder / SWV:** draagt zorg voor de afstemming tussen onderwijs en zorg en houdt toezicht op de uitvoering van het plan.

Leer je leerling beter kennen in 5 minuten

Onderstaande werkvormen helpen je daarbij:

Snelle 'Drie-woorden'-intro

Laat de leerling drie woorden kiezen die hem/haar/hen het beste beschrijven, zonder uitleg. Daarna kun je er zelf een vraag over stellen.

Emoji-stemming

Laat de leerling een emoji kiezen (of tekenen op papier) die het huidige gevoel weergeeft, en vraag waarom.

Mini-'Dit of dat'-quiz

Zet in 30 seconden 5 korte keuzes neer: pizza of pasta, strand of bergen, ochtend of avond, boek of film, zomer of winter.

Geheim talent- of feitje-kaart

Vraag: "Vertel één ding dat bijna niemand over jou weet."

Speedtekening

Geef pen en papier en laat de leerling in 30 seconden iets tekenen dat de leerling leuk vindt. De laatste 30 seconden gebruik je om het te bespreken.

Hoe zorg je voor een cultureel-sensitief ingericht lokaal?

Een cultureel sensitief ingericht klaslokaal in het voortgezet onderwijs gaat verder dan wat posters ophangen. Het gaat erom dat de ruimte veilig, herkenbaar en inclusief voelt voor alle leerlingen, ongeacht hun achtergrond. Hier zijn praktische richtlijnen:

1. Diversiteit in visuele materialen

- Hang posters of afbeeldingen op met mensen van verschillende etniciteiten, genders en achtergronden.
- Kies ook voorbeelden uit vakgebieden (wetenschap, kunst, sport) die diverse rolmodellen tonen.

2. Meertalige zichtbaarheid

- Zet basiswoorden of welkomstboodschappen in meerdere talen op de muur of deur (inclusief Nederlands).
- Vermijd stereotiepe vertalingen – kies voor authentieke, correct gespelde teksten.

3. Inclusieve boeken en bronnen

- Zorg dat de boekenkast en digitale bronnen ook literatuur, artikelen en verhalen bevatten vanuit verschillende culturen en perspectieven.

4. Flexibele zitopstelling

- Kies voor opstellingen die samenwerken bevorderen, zodat leerlingen niet automatisch in vaste sociale of culturele clusters terechtkomen.

5. Cultuurgevoelige feest- en jaarkalender

- Hang een kalender op met belangrijke feestdagen uit meerdere culturen en religies, zonder dat één traditie alles domineert.

6. Eet- en drinkcultuur respecteren

- Denk bij traktaties of klasactiviteiten aan halal, vegetarische en andere dieetopties, en communiceer dat zichtbaar.

7. Persoonlijke inbreng stimuleren

- Reserveer ruimte op een prikbord of digitale muur waar leerlingen foto's, muziek, gedichten of nieuwsartikelen kunnen delen die voor hen belangrijk zijn.

8. Neutraal maar warm kleurgebruik

- Vermijd decoraties die zwaar leunen op één nationale symboliek; kies voor een open, toegankelijke stijl waarin iedereen zich kan herkennen.

9. Representatieve voorbeelden in schoolwerk

- Zorg dat wiskunde-, taal- of geschiedenisvoorbeelden verschillende contexten en namen gebruiken, niet alleen uit de dominante cultuur.

10. Zichtbare waardering voor meertaligheid en culturele kennis

- Laat zien dat het spreken van meerdere talen en het hebben van diverse achtergronden een troef is, bijvoorbeeld via een 'taal van de maand'-hoekje.

Blijf je bewust van je eigen biases

Hier zijn tien concrete en praktische tips om je als leraar tijdens je les bewust te blijven van je eigen culturele bias tegenover leerlingen met een migratieachtergrond:

1. Maak je aannames zichtbaar voor jezelf

Noteer na een les kort welke verwachtingen je onbewust had van bepaalde leerlingen en vraag jezelf af: waarop baseerde ik dit eigenlijk?

2. Gebruik neutrale taal en voorbeelden

Let erop dat je voorbeelden, casussen of grapjes niet steeds één cultuur centraal zetten. Wissel af en betrek meerdere perspectieven.

3. Pas op met het 'spreek namens je cultuur'-effect

Vraag een leerling met een migratieachtergrond niet automatisch om namens een hele groep te spreken. ("Hoe doen *jullie* dat in jouw cultuur?")

4. Check je eerste indrukken

Realiseer je dat je initiële indrukken vaak door stereotypering gekleurd kunnen zijn. Zoek bevestiging of weerlegging via feitelijk gedrag en prestaties.

5. Let op bij discipline en beoordeling

Onderzoek of je onbewust strenger of milder bent bij leerlingen op basis van achtergrond. Kijk bijvoorbeeld naar cijfers of strafmaat per leerling en vergelijk.

6. Bouw aan persoonlijke kennis

Leer meer over de leefwereld, thuissituatie en culturele referenties van je leerlingen, maar zonder in culturele clichés te vervallen.

7. Vraag om feedback

Laat collega's of leerlingen (anoniem) terugkoppelen hoe inclusief je voorbeelden, taalgebruik en benadering ervaren worden.

8. Herken de 'lageverwachtingenval'

Wees alert op het (onbewust) verlagen van verwachtingen vanwege taalachterstand of culturele verschillen – dat kan motivatie en kansen beperken.

9. Gebruik zelfreflectietools

Zet af en toe een korte 'bias-checklist' of een online impliciete-associatietest in om jezelf scherp te houden.

10. Creëer een klasomgeving waar iedereen expert mag zijn

Laat leerlingen vanuit hun eigen achtergrond kennis en ervaringen inbrengen, niet als uitzondering maar als vanzelfsprekend onderdeel van de les.

Verkennen van je eigen culturele bias

Batesons niveaus van leren – kort herhaald

- **Learning 0:** Automatische reacties zonder leren (routine, reflex).
- **Learning I:** Leren binnen een bestaand kader (nieuwe feiten/vaardigheden, maar onderliggende overtuigingen blijven gelijk).
- **Learning II:** Leren over het kader zelf: reflectie op de regels, overtuigingen en aannames die je handelen sturen.
- **Learning III:** Diepe herziening van je referentiekader, vaak door ingrijpende ervaringen of confrontatie met fundamentele aannames.

Toepassing op culturele bias

Stel: je werkt als leraar of intern begeleider en hebt (onbewust) bepaalde verwachtingen van leerlingen met een lage sociaal-economische achtergrond (SES). Bijvoorbeeld:

"Leerlingen met een lage SES krijgen thuis minder steun voor schoolwerk."

Learning 0

Je handelt automatisch vanuit dit beeld: je biedt extra huiswerkbegeleiding zonder na te gaan of het voor die specifieke leerling klopt.

Learning I

Je leert bijvoorbeeld dat sommige ouders met een lage SES heel betrokken zijn op een manier die niet altijd zichtbaar is voor school (bijvoorbeeld via gesprekken in plaats van huiswerkhulp). Je past je handelen aan – maar je basisbeeld ('lage SES = minder steun') blijft grotendeels staan.

Learning II

Je stelt het hele referentiekader ter discussie:

- Waar komt mijn beeld van lage SES vandaan?
- Op welke ervaringen, data of culturele verhalen is het gebaseerd?
- Welke rol speelt mijn eigen achtergrond (bijvoorbeeld middenklassennormen over 'goede' ouderbetrokkenheid)?
- Welke andere manieren van betrokkenheid heb ik misschien niet herkend omdat ze niet passen in mijn referentiekader?

Learning III

Een diepere verschuiving: je erkent dat 'ouderbetrokkenheid' cultureel en contextueel verschillende vormen krijgt. Je gaat actief op zoek naar manieren om ouders en leerlingen *vanuit hun eigen* kracht te zien, in plaats van door de lens van je oorspronkelijke norm. Dit kan ertoe leiden dat je hele aanpak van communicatie, ondersteuning en verwachtingen verandert.

Zelfreflectie-oefening volgens Bateson

- **Inventariseer:** schrijf je eerste, spontane gedachten op bij het horen van “leerling met lage SES”.
- **Herleid:** waar en wanneer heb je deze beelden opgedaan? (opleiding, media, eigen jeugd, werkervaring?)
- **Toets:** in welke situaties bleken deze beelden niet te kloppen? Wat gebeurde er toen?
- **Herformuleer:** welke nieuwe, bredere definitie van ‘ondersteuningsbehoefte’ kun je formuleren die ruimte laat voor diversiteit?
- **Vertaal naar handelen:** welke concrete veranderingen in je onderwijspraktijk vloeien hieruit voort?

Hier is een **invulformat** gebaseerd op Batesons niveaus van leren, specifiek gericht op het verkennen van je eigen culturele bias rond leerlingen met een lage sociaal-economische status (SES).

- Vul dit format individueel in en bespreek het daarna in duo's of in een intervisiegroep.
- Let erop dat je niet alleen voorbeelden kiest die je bias bevestigen, maar juist ook voorbeelden die deze uitdagen.
- Houd je ingevulde format bij, zodat je later kunt zien of je perspectief en handelen echt veranderen.

Bateson-niveau	Vragen	Jouw invulling
Learning 0 (Automatische reactie)	- Wat is mijn eerste, spontane gedachte bij een leerling met een lage SES? - Welk automatisch gedrag laat ik dan meestal zien?	
Learning I (Aanpassen binnen bestaand kader)	- Welke ervaringen hebben mijn beeld al eens genuanceerd?- Hoe heb ik mijn handelen aangepast zonder mijn basisbeeld volledig te veranderen?	
Learning II (Reflectie op het kader)	- Waar komt mijn beeld van een lage SES vandaan (opvoeding, opleiding, media, werkervaring)?- Welke aannames zitten hierin verborgen?- Welke vormen van ouderbetrokkenheid herken ik misschien niet omdat ze buiten mijn norm vallen?	
Learning III (Kader herzien)	- Welke nieuwe overtuigingen of perspectieven heb ik ontwikkeld?- Hoe beïnvloeden deze mijn verwachtingen van leerlingen en ouders?- Welke andere vormen van ondersteuning passen hierbij?	
Vertaling naar de praktijk	- Welke concrete veranderingen in mijn aanpak ga ik doorvoeren?- Hoe toets ik of deze veranderingen werken voor de leerling en het gezin?	

Stappenplan: Herkennen en Ondersteunen van (hoog)begaafdheid bij meertalige kinderen

Belangrijke aandachtspunten:

- Taal is geen voorwaarde voor (hoog)begaafdheid, wel een drempel bij herkenning.
- (Hoog)begaafdheid vraagt om een open, nieuwsgierige blik, geen nieuwe checklist.
- Werk samen met ouders en gebruik betrouwbare vertaalsupport.
- Vermijd simplificatie en aannames op basis van taalgebruik of culturele achtergrond.
- Kijk voorbij taal naar brede ontwikkelingskenmerken.

Stap	Actie / Vraag	Toelichting	Beslismoment	Stap
1	Open gesprek met ouders	Stel een oprechte vraag: "Wat ziet u thuis bij uw kind wat wij misschien nog niet zien?"	Informatie uit eigen context van het kind	2
2	Check interpretaties	Leg observaties voor en vraag of ouders die herkennen	Komen observaties overeen?	3
3	Benoem talent	Geef erkenning voor positieve eigenschappen vóór het delen van zorgen	Vertrouwen opbouwen tussen ouders en school	4
4	Vermijd veelvoorkomende valkuilen	Gebruik geen Google Translate of familieleden om te vertalen; vermijd jargon en aannames	Kies professionele, betrouwbare vertaalsupport waar nodig	5
5	Overweeg ondersteuning in de thuistaal	Bied informatiebijeenkomsten ook aan in het Engels of andere talen, met audio-ondersteuning	Is er passende taalsupport voor ouders?	6
6	Nieuwe blik hanteren	Benader elk kind vanuit nieuwsgierigheid, niet vanuit aannames	Taal als brug, niet als drempel	7
7	Herkenning voorbij taal	Let op niet-taalafhankelijke denkstappen, stil gedrag of spraak in vrije situaties	Wordt (hoog)begaafdheid herkend ondanks taalbarrières?	8
8	Ondersteun elk kind in elke taal	Gebruik een blik die verder kijkt dan wat zichtbaar is en durf te vragen: wat zie ik nog niet?	Doorbreek interpretatie vanuit eigen culturele of taalkader	Einde

Het ontwikkelen van schooltaal bij (hoog)begaafde leerlingen met een migratieachtergrond

Het ontwikkelen van **schooltaal** (de cognitief-abstracte taal die nodig is voor schoolsucces) bij (hoog)begaafde leerlingen met een migratieachtergrond vraagt om een combinatie van **taalgerichte didactiek**, **uitdagende inhoud** en **culturele sensitiviteit**.

Omdat deze leerlingen vaak **sneller denken dan hun taal kan bijbenen**, maar ook **grote leerhonger** hebben, moet je tegelijk werken aan *taalverrijking* én *cognitieve uitdaging* – zonder in kindertaal of herhalingen te vervallen.

1. Uitgangspunten

- **Schooltaal ≠ omgangstaal**
Schooltaal bevat abstracte begrippen, complexe zinsstructuren, vakjargon en verbindingswoorden (zoals daarentegen, veronderstellen, beïnvloeden).
- **(Hoog)begaafd + migratieachtergrond**
Deze combinatie kan betekenen: grote denkracht, maar wisselend grote kloof tussen denkvermogen en beschikbare (school)taal in het Nederlands.
- **Risico**
Onderpresteren door onderschatting (door taalachterstand) of verveling (door te simpele taalactiviteiten).

2. Praktische werkvormen om schooltaal te ontwikkelen

A. Concepten en taal koppelen

- Introduceer nieuwe vakbegrippen direct in **context** (bijvoorbeeld bij wetenschap, geschiedenis, techniek).
- Laat leerlingen **zelf definities formuleren** en deze vergelijken met woordenboek-definities.
- Gebruik **denkvragen**: “Wat is het verschil tussen oorzaak en reden?” of “Kun je een situatie bedenken waar ‘ondanks’ beter past dan ‘hoewel’?”

B. Complexe teksten en denkprikkels

- Kies rijke, inhoudelijk uitdagende teksten (geschikt voor hun denkniveau, niet alleen hun taalniveau).
- Analyseer samen **taalstructuren**: signaalwoorden, passieve zinnen, vaktaal.
- Laat ze moeilijke zinnen **herschrijven** in eigen woorden, en daarna terugzetten in formele taal.

¹ Deze tool is ontwikkeld m.b.v. ChatGPT.

C. Taaldenken laten sturen

- Werk met **denkstructuren**: mindmaps, begrippenkaarten, redeneringsketens.
- Gebruik **denkhoeden van De Bono**, filosofische gesprekken of debatten om abstracte taal en redeneerwoorden te oefenen.
- Laat ze zelf vragen formuleren bij leerstof (vergt gebruik van cognitieve taal).

D. Meertaligheid benutten

- Laat leerlingen nieuwe begrippen vergelijken in hun thuistaal en het Nederlands.
- Bespreek verschillen in betekenis en nuance – dit vergroot het bewustzijn van taalstructuren.
- Stimuleer transfer: “Hoe zou dit klinken in [thuistaal] en wat is hetzelfde of anders?”

E. Productief taalgebruik stimuleren

- **Mini-colleges** laten geven aan klasgenoten (met gebruik van vaktaal).
- **Schrijfopdrachten** waarbij complexe verbanden worden uitgelegd (bijvoorbeeld: “Leg uit hoe ...” of “Beschrijf het proces van ...”).
- Rollenspellen waarin formeel taalgebruik verplicht is (bijvoorbeeld wetenschaps-journalist, expertpanel).

3. Tips voor een succesvolle aanpak

- **Bouw bruggetjes** tussen thuistaal, omgangstaal en schooltaal.
- **Expliciteer** schooltaal: benoem woorden, laat ze opschrijven en oefenen.
- Geef **metacognitieve feedback**: niet alleen “goed antwoord”, maar ook “goed gebruik van het woord *desondanks*”.
- Houd het **uitdagend**: vermijd versimpeling, werk liever met scaffolding (steun bieden) zodat ze moeilijke concepten toch aankunnen.

Toepassing in een 4-weeks Oefenplan Schooltaalontwikkeling

Week 1 – Schooltaal spotten & begrijpen

Doel: *Bewustwording van schooltaal en kennismaken met vaktaal in context.*

Activiteiten:

1. Schooltaalsafari

- Kies een uitdagende tekst (bijvoorbeeld een krantenartikel over wetenschap, een historische gebeurtenis).
- Leerlingen markeren schooltaalwoorden (bijvoorbeeld *daarentegen*, *beïnvloeden*, *vermoedelijk*).
- Bespreek: betekenis, synoniemen, gebruiksmoment.

2. Woordweb-uitbreiding

- Kies één schooltaalwoord per dag.
- Maak in duo's een woordweb: betekenis, voorbeeldzin, tegenvoorbeeld, vertaling in thuistaal.

3. Vergelijk thuis- en schooltaal

- Laat ze in thuistaal uitleggen wat het woord betekent.
 - Vergelijk: zijn er woorden die in de thuistaal preciezer of breder zijn?
-

Week 2 – Taal in denkprocessen

Doel: *Schooltaal integreren in redeneer- en denkoefeningen.*

Activiteiten:

1. DenkvrAGEN

- Vragen als: "In welke situatie is 'ondanks' sterker dan 'hoewel'?"
- Laat leerlingen argumenteren met verplichte signaalwoorden.

2. Begrippenketens maken

- Geef 5-6 nieuwe begrippen.
- Leerlingen maken een keten van verbanden (oorzaak → gevolg → vergelijking → conclusie).

3. Mini-debat

- Onderwerp: iets waar ze een mening over hebben (bijvoorbeeld AI op school).
- Spreek af: minimaal 3 schooltaalwoorden gebruiken in argumenten.

Week 3 – Complexe teksten zelf produceren

Doel: Van passief begrijpen naar actief produceren.

Activiteiten:

1. Mini-college geven

- Leerling bereidt in 5 minuten een korte presentatie voor (bijvoorbeeld over een wetenschappelijk fenomeen).
- De presentatie moet minimaal 5 schooltaalwoorden bevatten, vooraf geselecteerd.

2. Formeel herschrijven

- Geef een eenvoudig geschreven tekst.
- Laat leerlingen deze herschrijven in formele schooltaal (passieve zinnen, vaktermen).

3. Expertpanel-rollenspel

- Leerlingen spelen 'experts' en beantwoorden vragen van 'journalisten' (de rest van de klas).
 - Elk antwoord moet één verbindingswoord bevatten (*daarom, desondanks, bovendien*).
-

Week 4 – Reflectie & Transfer

Doel: Zichtbaar maken dat schooltaal strategisch inzetbaar is in verschillende vakken.

Activiteiten:

1. Schooltaalportfolio

- Leerlingen verzamelen hun woorden, zinnen en voorbeelden van de afgelopen weken.
- Schrijven erbij: "Zo kan ik dit woord gebruiken in geschiedenis/natuurkunde/..."

2. Vakoverstijgende opdracht

- Opdracht: "Leg het verschil uit tussen oorzaak en gevolg in een historische gebeurtenis én een natuurkundig experiment."
- De uitleg moet vaktaal uit beide domeinen bevatten.

3. Zelftoets

- Leerlingen bedenken 5 schooltaalvragen voor elkaar, inclusief juiste antwoorden.
-

Extra tips voor doorlopende inzet

- **Visualiseer schooltaal** in de klas (woordenwand of digitale woordenbank).
- Laat leerlingen **elkaar betrappen** op schooltaalgebruik en dat belonen.
- Gebruik **meertalige strategieën**: soms in thuistaal laten uitleggen, daarna terugvertalen.